

You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Partycypacja studentów w życiu wspólnoty akademickiej na przykładzie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach : raport z badań

Author: Anna Muś, Anna Depta

Citation style: Muś Anna, Depta Anna. (2017). Partycypacja studentów w życiu wspólnoty akademickiej na przykładzie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach : raport z badań. "Górnośląskie Studia Socjologiczne" (T. 8 (2017), s. 202-219).

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Anna Muś, Anna Depta

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Partycypacja studentów w życiu wspólnoty akademickiej na przykładzie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach Raport z badań*

Abstract: The aim of the article is presentation of research results which were conducted for the scientific project “Repair your University” at University of Silesia in summer semester in the academic year 2014/2015. The research mainly concerned the issue of students’ participation in academic life and their actions connected with university management. Authors presents research results which consider two areas: the activities of both student research circles and students’ union.

Key words: participation, University, higher education

Wprowadzenie

Kwestia kondycji współczesnego uniwersytetu zajmuje wielu uczonych — wystarczy wspomnieć Allana Blooma (2012) oraz Piotra Sztompkę (2014). Przegląd publikacji¹ z przełomu XX i XXI wieku pozwala zauważyć, że ta problematyka interesuje w równym stopniu filozofów, socjologów, politologów, psycholo-

* Artykuł opracowany na podstawie tekstu autorek: A. Muś, K. Rogowicz, A. Wróblewska: *Raport 2015. Napraw Sobie Uniwersytet. Diagnoza — partycypacja — rozwój*, Katowice 2015. [Raport 2015].

¹ Zob. m.in. Sławek, 2002; Kozyr-Kowalski, 2005; Antonowicz, 2005; Melosik, 2009; Ładyżyński, Raińczuk, red., 2003; Ravitch, 2001; Reading, 1996; Mayor, 1992.

gów, historyków, prawników, filologów, ekonomistów oraz reprezentantów innych dziedzin. Organizowane są również liczne debaty, panele oraz konferencje, które mają na celu nie tylko rozważenie stanu współczesnego szkolnictwa wyższego, ale także jego naprawę, np. konferencja „Uniwersytet wczoraj i dziś” organizowana na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie 10—11 stycznia 2014 roku. Na uwagę zasługuje ukonstytuowanie się w kwietniu 2015 roku na Uniwersytecie Warszawskim oddolnego ruchu „Uniwersytet Zaangażowany”, który był odpowiedzią na niekorzystną dla studentów decyzję o pobieraniu dodatkowych opłat, na co wskazuje niezwykle wymowny adres dawnej strony internetowej ruchu: uwtoniefirma.org. W lutym 2016 roku działacze „Uniwersytetu Zaangażowanego” udzielali się podczas wyborów rektorskich na Uniwersytecie Warszawskim, nawołując do ich transparentności i stopniowo rozszerzając swoją działalność na resztę kraju. Działania studenckie, ale w innym wymiarze, zostały podjęte także na Uniwersytecie Śląskim.

Uniwersytet powinien być budowany na podstawie dobrze funkcjonującej kultury akademickiej, dostosowanej do tradycji i zwyczajów konkretnej organizacji, łączącej w sobie to, co nowe, i to, co stare, w taki sposób, by zapewnić jej rozwój (Klus, Wanat, 2013, s. 50—51). Wymaga to nowych założeń i wprowadzania nowych rozwiązań, opartych na wartościach uznawanych przez wspólnotę, ponieważ celem Uniwersytetu jest tworzenie kapitału ludzkiego (Śliz, Szczepański, 2014, s. 17). Takie przekonanie wydaje się także pobrzmiewać w idei wspólnoty celów, zaproponowanej w strategii rozwoju Uniwersytetu Śląskiego: „[b]o przecież nasz Uniwersytet jest, by sparafrazować słowa Ludwika von Misesa w odniesieniu do społeczeństwa, wspólnym działaniem i współpracą, w których każdy uczestnik widzi sukces partnera jako środek do osiągnięcia sukcesu własnego” (*Strategia rozwoju Uniwersytetu Śląskiego*, s. 15). Wskazuje się przy okazji, że relacje ze studentem/studentką powinny opierać się na szacunku oraz tworzeniu środowiska przyjaznego dla kształcenia. Uniwersytet jest zobowiązany do współuczestniczenia w rozwoju studenta jako osoby, ale również studenta jako przyszłego pracownika i obywatela aktywnego w życiu społecznym i zawodowym (Antonowicz, Brzeziński, 2015, s. 102—103).

Metoda

W roku 2015 (luty—czerwiec) na uczelni zostały przeprowadzone badania ankietowe w ramach akcji: „Napraw sobie uniwersytet!”. Była ona zainspirowana pragnieniem sprawnej i skutecznej komunikacji między studentami i władzami uczelni. Z założenia miała stać się inicjatywą umożliwiającą zaangażowanie studentów we współtworzenie uniwersytetu, a przez to poprawienie jakości ich życia — na wielu różnych poziomach. Projekt miał na celu stworzenie **bazy wewnętrznych problemów** Uniwersytetu Śląskiego oraz realnych **propozycji ich rozwiązań**.

Zrodził się on z przekonania, że studenci są najważniejszą częścią społeczności uniwersyteckiej i dlatego powinni oni mieć realny wpływ na kształtowanie akademickiej rzeczywistości, chociażby przez zyskanie prawa głosu w sprawach z nią związanych. Inicjatywa „Napraw sobie uniwersytet!” jako akcja studencka miała na celu głównie wzmocnienie poczucia wspólnoty uniwersyteckiej dzięki nawiązaniu skutecznego dialogu pomiędzy studentami a władzami uczelni w przekonaniu, że rozwój instytucji może iść w parze ze wzmocnieniem woli studentów.

Aby umożliwić udział w akcji jak największej grupie studentów, podjęte zostały działania, dzięki którym każdy mógł wypowiedzieć się na temat sytuacji Uniwersytetu Śląskiego i zaproponować własne rozwiązania zaobserwowanych przez siebie problemów. Stworzony został adres mailowy, pod którym możliwy był kontakt z grupą koordynującą, odbyły się również spotkania, na które zaproszeni zostali wszyscy zainteresowani i chcący wyrazić swoje stanowisko studenci i studentki. Najważniejszym źródłem danych pozostały jednak **badania ankietowe** dostępne dla wszystkich studentów — w roku akademickim 2014/2015 na uczelni studioowało 25 390 osób (*Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 2014*). Badania zostały zaplanowane i przeprowadzone przez zespół ds. opracowywania rozwiązań problemów niejednorodnych wyłoniony z grupy studentów Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych w składzie: Anna Muś, Natalia Kaczor, Kamila Rogowicz, Anna Wróblewska. Tutorem grupy została Justyna Szostek-Aksamit, koordynatorka ds. studentów Centrum Obsługi Studentów. Głównym celem zespołu było zbadanie postaw studentów i ich opinii dotyczących:

1) działalności podstawowych podmiotów życia studenckiego:

- kół naukowych i organizacji studenckich,
- organów Samorządu Studenckiego,
- mediów akademickich,

2) jakości kształcenia.

Kwestionariusze ankiety były dostępne w systemie USOSWeb w następujących terminach:

- koła naukowe i organizacje studenckie: 7.04.2015—21.04.2015,
- organy Samorządu Studenckiego: 30.04.2015—14.05.2015,
- media akademickie: 12.06.2015—25.06.2015.

Celem niniejszego raportu jest zaprezentowanie części wyników badań skupionych wokół problematyki **partycypacji studentów** w życiu akademickim, czyli działań w ramach organizacji studenckich i kół naukowych oraz Samorządu Studenckiego.

Wyniki

Studencki ruch naukowy². Na Uniwersytecie Śląskim działa 261 kół naukowych oraz 5 organizacji studenckich (*Rejestr uczelnianych Organizacji*). W okresie prowadzenia badań 32,6% wpisanych do Rejestru Uczelnianych Organizacji Studenckich kół naukowych jest nieaktywne (nie składa sprawozdań finansowych ani sprawozdań z działalności) i żadna osoba nie deklaruje udziału w ich działalności (*Raport 2015*). W przypadku pozostałych 67,4% organizacji jeden ze wskazanych warunków jest spełniony, co oznacza, że faktycznie funkcjonuje 176 zrzeszeń studenckich i doktoranckich.

Wydaje się, że rola studenckiego ruchu naukowego w zarządzaniu uczelnią jest ograniczona. Jednak jeżeli spojrzymy na ten problem z perspektywy wspólnoty akademickiej, możliwości udziału kół naukowych i organizacji studenckich w kształtowaniu życia akademickiego są o wiele bardziej rozbudowane. W tej części opracowania będziemy mieć przede wszystkim do czynienia z pytaniami i odpowiedziami dotyczącymi z jednej strony roli studenckiego ruchu naukowego w kształtowaniu życia akademickiego na uniwersytecie, a z drugiej strony — partycypacji samych studentów w kształtowaniu tego ruchu.

Wyniki badań zostały opracowane na podstawie wybranych zagadnień z badania ankietowego przeprowadzonego w kwietniu 2015 roku wśród studentów i studentek Uniwersytetu Śląskiego za pośrednictwem platformy USOSweb. **W sumie odpowiedzi udzieliło 622 studiujących** na wszystkich wydziałach Uniwersytetu Śląskiego, zarówno w trybie stacjonarnym, jak i niestacjonarnym.

Ankietowani wskazywali przede wszystkim na dużą rolę studenckiego ruchu naukowego we wspieraniu działalności naukowej studentów na uniwersytecie. Koła naukowe zajmują się przede wszystkim organizowaniem badań, publikacji i konferencji, co po pierwsze uczy młodych naukowców współpracy w zespole, a po drugie pozwala na realizację własnych inicjatyw badawczych (Sulikowski, 2001). W konsekwencji działalność w ramach tego typu zrzeszeń studenckich pozwala także na powiększenie indywidualnego dorobku naukowego (Boryczko, Kurcz, 2014, s. 106).

Jednak ta najbardziej oczywista funkcja kół naukowych w życiu studenckim nie jest jedyna. Partycypacja i realny udział w życiu akademickim może być szansą zdobycia praktycznych pożądaných przez pracodawców kompetencji, takich jak: umiejętności komunikacyjne, podejmowanie decyzji, tworzenie relacji interpersonalnych³.

² W niniejszym tekście pojęcie to jest rozumiane jako ogół działalności organizacji studenckich, kół naukowych i innych bardziej lub mniej sformalizowanych zrzeszeń mających cele naukowe (por. Dziechciarz, Goduła, 1979, s. 7).

³ „Jak wynika z badań dotyczących potrzeb rynku pracy w zakresie kształcenia kompetencji studentów, dyrektorzy i kierownicy wyższego szczebla niemal jednogłośnie, bo w 94% opowiedzieli się za kształceniem umiejętności komunikacyjnych. Na kolejnej pozycji znalazła się zdolność do podejmowania trafnych decyzji (89%), a następnie tworzenie relacji interpersonalnych (77%)” (Babiarczyk, Hochman, 2013, s. 153-154).

Na szansę zdobycia doświadczenia praktycznego dzięki działalności w studenckim ruchu naukowym wskazywali także studenci Uniwersytetu Śląskiego. W sytuacji gdy programy nauczania są obciążane ponad miarę przedmiotami teoretycznymi, a ich realizacja opiera się na realizacji narzuconych efektów kształcenia, część funkcji związanych z nabywaniem praktycznych kompetencji studenci i studentki biorą we własne ręce.

Zresztą działalność w kołach naukowych wymaga inicjatywy studentów już na etapie powstawania (2014, s. 101) i przez cały czas działalności. Aktywność własna, samodzielna studenta często musi być realizowana poza zajęciami, ponieważ w czasie ćwiczeń czy konwersatoriów często nie ma czasu na podjęcie aktywności tego typu. Dla studentów i studentek ruch naukowy jest też formą samorealizacji i inspiracji. Dzięki takiej działalności mogą oni rozwijać swoje zainteresowania, przy okazji integrując się w środowisku akademickim, na co wielokrotnie wskazywali respondenci i respondentki w przeprowadzonych badaniach. Koła naukowe często zajmują się też organizowaniem życia studenckiego, prowadzą akcje charytatywne oraz podejmują inne inicjatywy, animują życie wspólnoty akademickiej.

Ciekawą i wartą większej uwagi funkcją studenckiego ruchu naukowego jest promowanie uniwersytetu jako takiego. Na pewno taka funkcja jest realizowana dzięki udziałowi w konkursach organizowanych w ramach Programu StRuNa.

Rozpoznawalność i prestiż uczelni wzrasta także dzięki publikacjom będącym efektem prac kół czy organizowanym przez koła konferencjom ogólnopolskim lub międzynarodowym.

Przytoczymy tu odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące funkcji kół naukowych. Wypowiedzi te uznajemy za modelowe:

Stanowią one ważny element życia uniwersyteckiego i powodują, że studenci mają miejsce i możliwość do rozwijania swoich zainteresowań oraz zdobywania dodatkowej wiedzy. Bardzo ważne jest także to, iż można w nich spotkać ludzi, którzy mają podobne zainteresowania i którzy chcą razem stworzyć jakieś wspólne projekty. Koła naukowe stanowią także pewne uzupełnienie normalnego toku nauki na uniwersytecie.

Entuzjasta, Kolegium ISM

Inny respondent zwrócił uwagę na ich konsolidacyjną rolę:

Integracja środowiska akademickiego, szerzenie nauki, umożliwienie prowadzenia badań naukowych, publikowania, brania udziału w konferencjach, działalność na rzecz środowiska lokalnego i społeczności akademickiej.

Zaangażowany, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji

Instytucjonalny charakter kół naukowych podkreślono w wypowiedzi:

Koła studenckie powinny być formalną podporą studentów do działania na szerszą skalę (ogólnonarodową czy nawet międzynarodową!). Nie tylko w działa-

niach stricte naukowych, jak wykłady, konferencje czy publikacje. Ważne jest też działanie praktyczne [...].

Pragmatyk, Kolegium ISM

Organizacje studenckie, zdaniem jednej z ankietowanych osób, ściśle powiązane są ze strukturami wydziałowymi. Jedna z osób napisała:

Niewątpliwie bez kół nie odbywałoby się wiele cennych konferencji, wykładów, warsztatów i spotkań, bo często — nawet jeśli wydarzenie współorganizuje jednostka naukowa — studenci/doktoranci pomagają w przygotowaniach. Coraz częściej organizacje angażują się też w wydarzenia charytatywne i rozrywkowe, co jest cenne, o ile uniwersytetu nie sprowadza się wyłącznie do tego.

Realista, Wydział Filologiczny

Wspomniano również o praktycznym czy też reklamowym potencjale kół naukowych. Jeden ze studentów zakończył swoją wypowiedź stwierdzeniem:

Promowanie UŚ, możliwość rozwoju zainteresowań, pogłębiania wiedzy, zdobywania wiedzy przez studentów.

Naukowiec, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji

Inny ankietowany zwrócił uwagę na autoteliczne wartości:

Aktywizowanie studentów, inspirowanie ich do samodzielnego zdobywania i pogłębiania wiedzy w zakresie nie objętym przez program nauczania; dają możliwość zdobycia lepszego jakościowo wykształcenia.

Idealista, Wydział Filologiczny

Pojawił się również głos sceptyczny dotyczący organizacji studenckich. Jeden ze studentów zauważył:

Wydaje mi się, że ich zadaniem może być integracja studentów i poszerzanie ich zainteresowań. Być może dlatego nie bardzo do mnie one przemawiają. Szczerze mówiąc nie bardzo odnajduję się w tzw. „życiu studenckim” i działam w wielu organizacjach i inicjatywach, jednak wszystko to dzieje się poza uczelnią.

Outsider, Kolegium ISM

Wśród ankietowanych tylko mniejsza część (37%)⁴ brała udział w kołach naukowych lub organizacjach studenckich. Większość studentów (63%) nie działała w tego typu stowarzyszeniach.

Z badań wynika, że 45,9% ankietowanych bierze jakikolwiek udział w działalności studenckiego ruchu naukowego. Statystyki te wskazują wyraźnie na umiarkowane zainteresowanie uczestnictwem w życiu wspólnoty akademickiej studentów i studentek (tab. 1).

⁴ W roku 1975 do kół naukowych należało zaledwie 5% studentów Uniwersytetu Śląskiego (Dziechciarz, Goduła, 1979, s. 88).

Tabela 1

Typ aktywności w stowarzyszeniach działających w uniwersytecie

Działania	Liczba deklaracji	Procentowy udział w grupie respondentów
Konferencja naukowa	135	20,4
Publikacja naukowa	42	6,3
Wykład otwarty	134	20,2
Spotkanie otwarte	162	24,5
Warsztaty	130	19,6
Akcja charytatywna	39	5,9
Żadne	358	54,1
Inne	65	9,8

Źródło: Raport 2015, n = 622

Uczestnictwo czynne (tworzenie zorganizowanych grup) oraz bierne (udział w działaniach zorganizowanych) w skali uniwersytetu pokrywa się w zasadzie ze skalą ogólnopolską.

Przyczyny tak małej partycypacji ludzi młodych są różnorakie. Jedną z często pojawiających się postaw jest eskapizm — studenci nie chcą brać odpowiedzialności za działalność w kołach naukowych. Taką postawę można zauważyć w przypadku respondentki, która napisała następującą opinię:

Organizacje nie ogłaszają się wystarczająco, nie mówi się głośno o ich działalności, nie wiadomo, gdzie i kiedy należy się zgłaszać. Spotkania są tak organizowane, że nigdy (choć chciałam spróbować) nie było mnie w tych dniach/godzinach na uczelni. Poziom większości wykładowców jest tak niski, a ich zaangażowanie w życie studenta tak niewielkie, że od razu odechciewa się udziału w jakichkolwiek dodatkowych zajęciach.

Outsiderka, Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji

Kolejna postawa widoczna w odpowiedziach respondentów związana jest z brakiem wiedzy. W odpowiedzi dotyczącej problemów studenckiego ruchu naukowego także pojawia się podobna opinia:

Trudno mi powiedzieć — na moim wydziale nie ma żadnych aktywnych kół naukowych, które FAKTYCZNIE zrzeszałyby studentów. Nie ma kół naukowych — nie ma problemów.

Wątpiący, Wydział Filologiczny (na którym działa 51 kół naukowych)

Dalej studenci i studentki wskazują na to, że działalność istniejących zrzeszeń im nie odpowiada. Na rozczarowanie brakiem miejsca dla siebie jako na powód braku uczestnictwa wskazywała także w swojej pracy Krystyna Szafranec (2012, s. 33).

Oto wypowiedź wyrażająca opinię na temat działalności studenckiego ruchu naukowego:

Dla mnie organizacje tego typu skupiają ludzi, którzy są typem „kujonów”, którzy tylko utwierdzają się w przekonaniu o wyższości wiedzy i różnych tytułów naukowych nad inteligencją. Nie twierdzę, że mam rację.

Jednostka Marginalna, Wydział Filologiczny

Krystyna Szafraniec zauważa, że w jej badaniach dotyczących partycypacji „młodzi dostrzegali liczne wady porządku stworzonego przez dorosłych i kierowali swoje zaangażowanie na prywatność, w tym zwłaszcza na samych siebie — swoje Ja, swoje hobby, swoje potrzeby” (2012, s. 20). Taka postawa — skierowanie na siebie — widoczna jest w pogardzie wyrażanej przez niektórych respondentów wobec działalności w studenckim ruchu naukowym. Odpowiedź padła w związku z pytaniem dotyczącym roli kół naukowych na uniwersytecie:

Zabijacz czasu dla tych, którzy się strasznie nudzą.

Kpiarz, Wydział Biologii i Ochrony Środowiska

Skierowanie uwagi na pracę, zaspokajanie podstawowych potrzeb materialnych także jest powodem nieuczestniczenia młodych ludzi w działalności dodatkowej, społecznej (Szafraniec, 2012, s. 25). W jednej z wypowiedzi na temat działalności kół naukowych znajdujemy potwierdzenie tej opinii:

Działają coraz gorzej. Studenci nie mają ochoty angażować się w takie przedsięwzięcia na takim poziomie jak wtedy, gdy studia były jednolite. Coraz częściej jednocześnie studiują i pracują, tak więc wszelka aktywność poza tymi dwoma obszarami schodzi na dalszy plan. Poza tym mam wrażenie, że sami studenci są dziś coraz gorzej przystosowani do pracy w grupie i podejmowania działań wspólnych.

Analitik, Wydział Nauk Społecznych

„Nowy kapitalizm [...] stymuluje potrzebę przyjemności i zabawy” (Szafraniec, 2012, s. 224). Trudno nie zgodzić się z tym stwierdzeniem, oznacza to równocześnie, że co nie jest przyjemnością/zabawą, przestaje być pożądane. Potwierdzenie tego stwierdzenia znalazło się w dwóch odpowiedziach na pytanie o rolę kół naukowych. Przedstawiciel kierunku humanistycznego stwierdził:

Powinny służyć rozrywce studentów.

Człowiek Zabawy, Wydział Filologiczny

Student kierunków ścisłych wyraził podobną opinię:

Uważam, że koła naukowe powinny pokazywać, że nauka, z którą na co dzień się zmagamy, może też być zabawą.

Rozrywkowy, Wydział Matematyki, Fizyki i Chemii

Im wyższe aspiracje i śmielsze plany na przyszłość, tym większe deklarowane zainteresowanie udziałem w życiu publicznym — taki wniosek wysunęła Krystyna Szafraniec (2011, s. 271). Pośrednie potwierdzenie tej tezy znalazło się w odpowiedziach na pytanie: „dlaczego zdecydowałaś/eś się na przystąpienie do organizacji studenckiej/koła naukowego?” Najczęściej padały odpowiedzi: „aby rozwijać zainteresowania, spotkać ludzi o podobnych refleksjach, działać poza murami uniwersytetu, dla możliwości zdobycia nowych umiejętności, możliwości zdobycia wiedzy”. Należy założyć, że występuje także odwrotna zależność: im mniejsze aspiracje — tym mniejsze uczestnictwo.

Samorząd Studencki. To szczególna organizacja już z tego względu, że tworzą ją wszyscy studenci⁵, mająca poza tym wiele kompetencji i uprawnień regulowanych przez Ustawę prawo o szkolnictwie wyższym z dnia 27 lipca 2005 roku. Co więcej, dzięki pełnoletniości członków Samorząd Studencki ma o wiele większe uprawnienia niż Samorząd Uczniowski, więc jego rola staje się bardziej podniosła (Brunka, 2012, s.172). Ze względu na wielkość szkół wyższych większość wyznaczonych zadań wykonywana jest przez reprezentantów społeczności studenckiej — delegatów zrzeszonych na szczeblu wydziałowym i ogólnouczelnianym. Wobec tego wydawać by się mogło, że działalność w radach samorządu cieszyła się większym zainteresowaniem niż angażowanie się w ruch naukowy, jako że nie każdy student musi przejawiać zainteresowania badawcze, a wpływanie na losy społeczności akademickiej jawi się jako wyróżnienie i przywilej. Okazuje się jednak, że zarówno **partycypacja czynna, jak i bierna** w tym wymiarze nie są powszechne, co wiąże się z wieloma wyzwaniami, które stoją nie tylko przed działaczami organów Samorządu Studenckiego, ale także przed całą społecznością akademicką. Przytoczone dalej odpowiedzi zostały wybrane jako reprezentatywne w odniesieniu do problemu badawczego.

Wyniki opracowano na podstawie wybranych pytań z badania ankietowego przeprowadzonego w kwietniu i maju 2015 roku wśród wszystkich studentów i studentek Uniwersytetu Śląskiego za pośrednictwem platformy USOSweb. **Kwestionariusz dotyczący Samorządu Studenckiego wypełniło 228 osób.** Pytania kwestionariusza skupiały się przede wszystkim na wiedzy studentów na temat Samorządu Studenckiego, podejmowanych przez Samorząd aktywności oraz oceny jego działań.

Pytanie otwarte: „Kto tworzy Samorząd Studencki?” miało na celu sprawdzenie wiedzy studentów na temat własnych uprawnień nadanych im na mocy ustawy. Prawidłowa odpowiedź, zapisana w *Regulaminie Samorządu Studenckiego Uniwersytetu Śląskiego*, brzmi: „Samorząd Studencki Uniwersytetu Śląskiego, zwany dalej Samorządem, tworzy ogół studentów Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach”. Takiej odpowiedzi udzieliło 30,7% respondentów, 13,6% stwierdziło, że tworzą go tylko studenci wybrani w wyborach, 6,14% ankietowanych przyznało się do niewiedzy. Najbardziej interesujący jest fakt, że aż 48,25% respondentów nie zdecydowało się odpowiedzieć na to pytanie. Może to dowodzić niewiedzy ankietowanych, ale też świadczyć o obojętności studentów, szczególnie w zestawieniu ze zwracalnością kwestionariusza — na 25 390 studentów (*Sprawozdanie Rektora*

z działalności Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 2014) kwestionariusz ankiety wypełniło 228 osób, czyli 0,9% społeczności akademickiej (tab. 2).

Tabela 2

Wiedza o samorządności studenckiej

Odpowiedź	Liczba wyborów odpowiedzi	Procent respondentów
Studenci	70	30,70
Studenci wybrani w wyborach	31	13,60
Nie wiem	14	6,14
Inne (jakie?)	3	1,31
Brak odpowiedzi	110	48,25

Źródło: Raport 2015, n = 228

Z kolejnego pytania wynika, że jedynie 25,88% respondentów rozpoznaje członków Samorządu Studenckiego, co również jest niepokojące (tab. 3). Najbardziej znanymi osobami są przewodniczący URSS oraz przewodniczący poszczególnych WRSS, niemniej studenci często mylą członków rad wydziałowych z członkami uczelnianej rady. Anonimowość członków rad samorządu potwierdzają stwierdzenia w pytaniach otwartych.

Tabela 3

Wiedza o władzach Samorządu Studenckiego

Odpowiedź	Liczba wyborów odpowiedzi	Procent respondentów
Tak	59	25,88
Nie	164	71,93
Brak odpowiedzi	5	2,19

Źródło: Raport 2015, n = 228

Jeden ze studentów napisał:

Nie wiadomo, jak ich znaleźć, właściwie dla szarego studenta są nieznani.

Zdezorientowany, Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych

Inny respondent stwierdził:

Byłoby dobrze, gdyby członkowie zasiadający w Samorządzie byli bardziej aktywni, aby można było ich działania zobaczyć na uczelni. Do tej pory członkowie w dużej mierze są anonimowi.

Obserwator, Wydział Filologiczny

Przekonanie o powszechnej nieznajomości działaczy samorządu wyraził student, pisząc:

Nikt nie zna jego członków, maksymalnie 1—2 osoby, a jednocześnie i tak tylko z widzenia.

Zagubiony, Wydział Nauk o Ziemi

A. Muś, A. Depta: Partycypacja studentów w życiu wspólnoty akademickiej...

Kompetencje organów Samorządu również nie są znane. Najwięcej respondentów za zadanie Samorządu uznaje reprezentowanie studentów wobec władz uczelni lub poza nią (77,63%), następne w kolejności są: obrona praw studentów (77,19%), zabieganie o godziwe warunki życia studenckiego (62,28%), współdecydowanie we wszystkich sprawach ważnych dla społeczności akademickiej w przypadkach przewidzianych w Ustawie i w Statucie UŚ (61,84%), przedstawianie opinii środowiska studenckiego uczelni (56,58%), opieka nad studencką działalnością naukową, sportową i kulturalną (45,61%), rozdzielanie środków finansowych przyznawanych przez władze uczelni na działalność studencką (32,02%) i opiniowanie programów kształcenia i planów studiów (32,02%). Szczególnie zastanawiający jest tak niski odsetek respondentów wskazujących na rozdzielanie środków finansowych na działalność studencką, mimo że corocznie koła i organizacje studenckie oddają sprawozdania finansowe oraz wnioskuje o środki (tab. 4).

Tabela 4

Wiedza o uprawnieniach Samorządu (%)

Odpowiedź	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
Obrona praw studentów	77,19	14,04	8,77
Zabieganie o godziwe warunki studiowania i życia studenckiego	62,28	28,95	8,77
Reprezentowanie studentów wobec władz uczelni oraz poza nią	77,63	13,60	8,77
Współdecydowanie we wszystkich sprawach ważnych dla społeczności akademickiej w przypadkach przewidzianych w Ustawie i w Statucie UŚ	61,84	29,39	8,77
Przedstawianie opinii środowiska studenckiego uczelni	56,58	34,65	8,77
Opiniowanie programów kształcenia i planów studiów	32,02	59,21	8,77
Współdecydowanie o podziale funduszu pomocy materialnej dla studentów	30,26	60,97	8,77
Opieka nad studencką działalnością naukową, sportową i kulturalną	45,61	45,61	8,77
Rozdzielanie środków finansowych przyznanych przez władze uczelni na działalność studencką	32,02	59,21	8,77

Źródło: Raport 2015, n = 228

Studenci, nie znając za dobrze uprawnień Samorządu, nie mają motywacji, aby angażować się w jego działania — odpowiedzi wskazują na konieczność szkoleń i promowania wiedzy o samorządzie jako jednostki posiadającej duże uprawnienia oraz mającej realny wpływ na funkcjonowanie uczelni.

W pytaniu ewaluacyjnym dotyczącym działalności organów Samorządu Studenckiego na szczeblu ogólnouczelnianym najwyżej została oceniona organizacja wydarzeń (25% — dobrze, 14,04% — bardzo dobrze), następne w kolejności są: reprezentowanie studentów przed władzami uczelni (20,17% — dobrze, 9,65% — bardzo dobrze), podejmowanie nowych inicjatyw (20,18 — dobrze, 8,33%

— bardzo dobrze), obrona praw studentów (18,86% — dobrze, 5,7% — bardzo dobrze), dbałość o jakość kształcenia (13,6% — dobrze, 3,94% — bardzo dobrze), rozdzielanie środków finansowych (9,21% — dobrze, 5,7% — bardzo dobrze) oraz reprezentowanie studentów w skali kraju (10,96% — dobrze, 3,07% — bardzo dobrze). Nie są to jednak zadowalające wyniki, tym bardziej że wielu studentów nie ma zdania na ten temat (od 19,3% w pytaniu o podejmowanie nowych inicjatyw do 32,46% w pytaniu o rozdzielanie środków finansowych) oraz udziela odpowiedzi „ani dobrze, ani źle” (tab. 5). Może to świadczyć o obojętności, ale i o małej widoczności oraz przeciętności działań samorządu.

Tabela 5

Ocena działalności Samorządu w poszczególnych zakresach (%)

Formy działalności	Bardzo źle	Źle	Ani dobrze, ani źle	Dobrze	Bardzo dobrze	Nie mam zdania	Brak odpowiedzi
Dbałość o jakość kształcenia	10,09	7,46	35,53	13,6	3,94	25,44	3,94
Organizacja wydarzeń	5,26	11,41	22,37	25,00	14,04	18,42	3,51
Podejmowanie nowych inicjatyw	8,77	15,79	24,56	20,18	8,33	19,30	3,07
Obrona praw studentów	7,89	10,53	28,51	18,86	5,70	25,00	3,51
Rozdzielanie środków finansowych przeznaczonych na działalność studencką	9,65	10,96	28,07	9,21	5,70	32,46	3,95
Reprezentowanie studentów przed władzami Uczelni	7,46	5,7	28,31	20,17	9,65	25,00	3,51
Reprezentowanie studentów w skali kraju	10,09	7,46	31,58	10,96	3,07	32,89	3,95

Źródło: Raport 2015, n = 228

Niezwykle interesujące poznawczo są odpowiedzi na pytanie dotyczące czerpania informacji o działalności ogólnouczelnianej Samorządu. Najbardziej popularnym medium okazał się profil Samorządu Studenckiego na Facebooku (46,49%), na drugim miejscu znalazły się plakaty (41,23%), a trzecim najczęstszym źródłem wiedzy okazali się znajomi (36,4%). W dalszej kolejności respondenci wskazywali stronę wydziału (26,32%), grupę wydziału na Facebooku (25%), stronę Uniwersytetu Śląskiego (24,56%), grupę kierunku na Facebooku (23,24%), prowadzących zajęcia (8,33%), newsletter BWS (7,02%), a dopiero potem media akademickie: Suplement (3,51%), Egidę i TV UŚ (2,63%). Nikt nie wymienił portalu „wiecjestem.us.edu.pl”. Warto zauważyć, że plakaty są wskazywane bardzo często, tymczasem współcześnie zdają się niedoceniane w różnych kampaniach promocyjnych, także samorządowych, zastanawia natomiast niski wynik mediów akademickich (tab. 6). Wszystko to dowodzi konieczności zintensyfikowania działań promocyjnych, niemniej jednak nawet intensywniejsza reklama nie jest w stanie całkowicie wyeliminować problemu ze względu na szum informacyjny prowadzący do stresu informacyjnego (Głowacka, *Ekologia informacji...*, s. 2).

Tabela 6

Źródła informacji o działalności ogólnouczelnianej Samorządu Studenckiego (%)

Źródło informacji	Tak	Nie	Brak odpowiedzi
Profil Samorządu Studenckiego na Facebooku	46,49	40,79	12,72
Grupa kierunku na Facebooku	23,24	64,04	12,72
Grupa wydziału na Facebooku	25,00	62,28	12,72
Newsletter BWS	7,02	80,26	12,72
Znajomi	36,40	50,88	12,72
Prowadzący zajęcia	8,33	78,95	12,72
Plakaty	41,23	46,05	12,72
Strona UŚ	24,56	62,72	12,72
Strona wydziału	26,32	60,96	12,72
Strona „wieljestem.us.edu.pl”	0	87,28	12,72
Radio Egida	2,63	84,65	12,72
TV UŚ	2,63	84,65	12,72
Suplement	3,51	83,77	12,72
Inne, jakie?	2,63	84,65	12,72

Źródło: Raport 2015, n = 228

Można zauważyć, że aż 62,72% respondentów (suma odpowiedzi „zdecydowanie niewystarczająca” — 35,09% oraz „raczej niewystarczająca” — 27,63%) uważa, że ich wiedza o działalności organów Samorządu Studenckiego jest niezadowalająca. Świadczy to o potrzebie poprawy nie tyle strategii promocyjnej, ile informacyjnej, aby przekazywać informacje o wydarzeniach organizowanych przez samorząd, ale także o bieżących działaniach w różnych dziedzinach oraz o szerokich uprawnieniach (tab. 7).

Tabela 7

Ocena samowiedzy o działalności Samorządu Studenckiego

Odpowiedź	Liczba wyborów odpowiedzi	Procent respondentów
Zdecydowanie niewystarczająca	80	35,09
Raczej niewystarczająca	63	27,63
Raczej wystarczająca	29	12,72
Zdecydowanie wystarczająca	13	5,70
Trudno powiedzieć	27	11,84
Brak odpowiedzi	16	7,02

Źródło: Raport 2015, n = 228

Aż 57,9% ankietowanych stwierdza, że kanały komunikacji pomiędzy organami Samorządu Studenckiego nie są powszechnie znane (22,37% odpowiedzi

„zdecydowanie nie” oraz 35,53% odpowiedzi „raczej nie”). Znamienne są odpowiedzi na pytania otwarte, w których ankietowani podejmują problem komunikacji społecznej. Jeden z respondentów stwierdził:

SŁABY SYSTEM INFORMACJI!!!

Niedoinformowany, Wydział Filologiczny

Inny napisał:

Moim zdaniem, między studentami a Samorządem Studenckim nie ma sprawnej komunikacji. Wielu studentów nie wie, w jakich sprawach może się zwracać do Samorządu Studenckiego.

Specjalista, Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych

Kolejny z respondentów wskazał Facebook jako jedyne źródło informacji o Samorządzie:

Jedyne „miejsce”, w którym widzę informacje od Samorządu to Facebook. Brakuje np. plakatów na konkretnych Wydziałach.

Dociekliwy, Wydział Filologiczny

Warto przytoczyć wypowiedź respondenta, który zauważył:

Wadą Samorządu Studenckiego (tego głównego) jest fakt, iż nie reklamują wystarczająco dobrze inicjatyw i wydarzeń, które organizują.

Żądny Wiedzy, Wydział Nauk o Ziemi

Równocześnie 59,65% respondentów chce mieć możliwość wpływania na działalność Samorządu Studenckiego w trakcie kadencji (tab. 8). Można więc uznać, że studenci są zainteresowani jego funkcjonowaniem, jednak nie do końca wiedzą, gdzie szukać informacji, co może przyczyniać się do zniechęcenia, obojętności oraz niskiego zainteresowania partycypacją czynną. Potwierdzają to przytoczone dalej wypowiedzi.

Tabela 8

Możliwości wpływania na działalność Samorządu Studenckiego

Odpowiedź	Liczba wyborów odpowiedzi	Procent respondentów
Zdecydowanie nie	9	3,95
Raczej nie	19	8,33
Raczej tak	85	37,28
Zdecydowanie tak	51	22,37
Trudno powiedzieć	49	21,49
Brak odpowiedzi	15	6,58

Źródło: Raport 2015, n = 228

Chciałbym mieć możliwość wyrażenia swojego głosu na temat decyzji, jakie podejmuje Samorząd. Wydaje mi się, że są takie dziedziny działalności Samorządu, które powinny być przedyskutowane ze studentami.

Demokratka, Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych

Wszelkie decyzje powinny być konsultowane ze studentami ze wszystkich wydziałów, a część decyzji podejmowana na zasadzie referendum. PRZED podjęciem przedsięwzięć, decyzji, wprowadzeniem zmian powinni informować studentów, co zamierzają, by ci mieli ewentualną możliwość sprzeciwu. Jeśli samorząd ma jakiś pomysł i chce go zrealizować, można zorganizować spotkanie ze studentami, ci, którzy będą chcieli mieć jakiś wpływ na życie studenckie, na pewno przyjdą — ja osobiście wolałabym dowiedzieć się wcześniej, co jest planowane, i wyrazić swoją opinię lub podzielić się pomysłami, niż dowiadywać się po fakcie.

Egalitarysta, Kolegium Indywidualnych Studiów Międzyobszarowych

Okazuje się zatem, że studenci postulują transparentność i zwiększenie demokratyczności. Oczywiście, trudno oczekiwać, by społeczność studencka była tak aktywna, jak w latach 80. ubiegłego wieku (Brunka, 2012, s. 186), ponieważ wiązało się to ściśle z ówczesną sytuacją polityczną w kraju, niemniej jednak w czasach względnej stabilności politycznej Samorząd tym bardziej mógłby aktywnie włączyć się w długofalowe działania zmierzające do poprawy kondycji uniwersytetu — szczególnie w chwili kryzysu akademii. Zmotywowanie większej liczby studentów do działalności na pewno przyniosłoby wielkie korzyści.

Wnioski

Wprawdzie badania były przeprowadzane tylko na Uniwersytecie Śląskim z racji charakteru projektu, jednak zdaje się, że odzwierciedlają zjawisko partycypacji na uczelniach wyższych. Partycypacja czynna nadal nie jest powszechna wśród studentów — czy to w zakresie kół naukowych, czy rad samorządu studenckiego.

Koła naukowe i organizacje studenckie są dzisiaj rozdrobnione i ich zasoby pozostają rozproszone. Najważniejszym ich zadaniem jest wypracowanie mechanizmów współpracy i koordynacji działań wspólnych, a przede wszystkim stworzenie prężnego lobby, reprezentującego ich interesy przed innymi organami uczelni. Zauważalna jest potrzeba wypracowania mechanizmów promocji i rekrutacji nowych członków do tych organizacji tak, by ich działalność stała się widoczna i była oceniana zarówno przez członków, jak i obserwatorów jako prężna i interesująca.

Występuje też zapotrzebowanie na dywersyfikację źródeł finansowania projektów kół naukowych i organizacji studenckich, aby stały się one bardziej różnorodne i rozwojowe. Potrzebne są mechanizmy wykorzystywania przez te organizacje zasobów uczelni w postaci zasobów technicznych oraz kadry. Uniwersytet powi-

nien wykazać zainteresowanie działalnością kół naukowych i organizacji studenckich, które przez swoje zaangażowanie i projekty pośrednio promują także samą uczelnię.

Głównym zadaniem, które powinien realizować Samorząd Studencki wraz ze strukturami Uniwersytetu Śląskiego, jest współpraca między jednostkami przy respektowaniu swojej podmiotowości oraz szeroko pojętych kompetencji, zadań i uprawnień, czemu pomoże ustalenie stałych zasad współpracy. Konieczne zdaje się zatem wypracowanie procedur, które usprawnią proces decyzyjny oraz przyspieszą rozwiązywanie wielu kwestii. Powinny dotyczyć nie tylko ram współdziałania, ale także codziennej działalności poszczególnych organów: spraw dotyczących toku studiów, organizacji wydarzeń, ścieżek postępowania administracyjnego i wielu innych. Samorząd Studencki powinien przede wszystkim zadbać o większą rozpoznawalność, ulepszyć promocję: nie tylko promować organizowane wydarzenia (które są dość dobrze znane), ale przede wszystkim wypromować wybory do Samorządu, informować o swoich kompetencjach oraz spotykać się ze studentami — nie tylko w świecie wirtualnym, ale także w rzeczywistym.

Bodaj największym motywatorem jest transparentność, którą należy zapewniać, aby studenci czuli się nie tyle zobligowani do działalności, ile do niej zachęcani. Przejrzystość działań uczelni jest sygnałem, że każdy członek społeczności akademickiej jest równouprawniony do dbania o nią i angażowania się w działania na jej rzecz. Wszystkie wyzwania da się w znacznej mierze wyeliminować długofalowymi działaniami, budowaniem wśród studentów poczucia przynależności i współodpowiedzialności za los *Alma Mater*.

Bibliografia

Akty prawne i standardy

Regulamin Samorządu Studenckiego Uniwersytetu Śląskiego, http://bip.us.edu.pl/sites/bip.us.edu.pl/files/prawo/zal_do_521_2015_1.pdf (data dostępu: 10.03.2016).

Rejestr uczelnianych Organizacji Studenckich i Doktoranckich, Kół Naukowych oraz Zespołów Artystycznych i Sportowych zarejestrowanych w latach 1986—2015 nadzorowany przez Rektora Uniwersytetu Śląskiego.

Sprawozdanie Rektora z działalności Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 2014, http://bip.us.edu.pl/files/bip/Sprawozdanie_Rektora_2014.pdf (data dostępu: 10.03.2016).

Strategia rozwoju Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach na lata 2012—2020.

Literatura

Antonowicz D., 2005: *Uniwersytet przyszłości. Wyzwania i modele polityki*. Warszawa: Instytut Spraw Publicznych.

Antonowicz D., Brzeziński J.M., 2015: *W poszukiwaniu optymalnego modelu szkolnictwa wyższego*. W: M.S. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz, red.: *Szkol-*

- nictwo wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu koniecznej zmiany: ekspertyza Komitetu Socjologii Polskiej Akademii Nauki. Warszawa: PAN.
- Babiarczyk S., Hochman M., 2013: *Wpływ praktyk studenckich na przyszłą karierę studenta* W: D. Burawski, red.: *Uniwersytet Trzeciej Generacji. Stan i perspektywy rozwoju*. Poznań: Europejskie Centrum Wspierania Przedsiębiorczości.
- Bloom A., 1997: *Umysł zamknięty. O tym, jak szkolnictwo wyższe zawiodło demokrację i zubożyło dusze dzisiejszych*. Warszawa: Zysk i S-ka.
- Boryczko B., Kurcz L., 2014: *Studenckie koła naukowe jako element wspomagający proces nauczania na uczelni wyższej*. „Edukacja Ustawiczna Dorosłych”, nr 4.
- Brunka M., 2012: *Działalność samorządu studenckiego jako forma przygotowania absolwentów uczelni do funkcjonowania w przestrzeni samorządowej*. „Acta Pomerania”, nr 4.
- Dziechciarz J., Goduła J., 1979: *Studencki ruch naukowy*. Warszawa: AP.
- Klus S., Wanat L., 2013: *Konkurencyjność Uniwersytetu przyszłości*. W: D. Burawski, red.: *Uniwersytet Trzeciej Generacji. Stan i perspektywy rozwoju*. Poznań: Europejskie Centrum Wspierania Przedsiębiorczości.
- Kozyr-Kowalski S., 2005: *Uniwersytet a rynek*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Ładyżyński A., Raińczuk J., red., 2003: *Uniwersytet — między tradycją a wyzwaniem współczesności*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Mayor F., 1992: *Culture and the University*. „European Education”, No. 1.
- Melosik Z., 2009: *Uniwersytet i społeczeństwo. Dyskursy wolności, wiedzy i władzy*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Muś A., Rogowicz K., Wróblewska A., 2015: *Raport 2015. Napraw Sobie Uniwersytet. Diagnoza — partycypacja — rozwój*. Katowice.
- Pluciński P., 2013: *Idea(l) a rzeczywistość Uniwersytetu. Diagnoza neoklasyczna*. „Nowa Krytyka” z dnia 7 marca 2013, <http://www.nowakrytyka.pl/spip.php?article259> (data dostępu: 10.03.2016).
- Ravitch D., 2001: *Left back: A Century of Failed School Reforms*. New York—London: Simon & Schuster.
- Reading B., 1996: *The University in Ruins*. Cambridge: Harvard University Press.
- Ritzer G., 2001: *Magiczny świat konsumpcji*. Warszawa: Wydawnictwo MUZA.
- Sławek T., 2002: *Antygonia w świecie korporacji. Rozważania o Uniwersytecie i czasach współczesnych*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Sulikowski A., 2001: *Z działalności kół naukowych płyną rozliczne pożytki dydaktyczne*. „Forum Akademickie”, nr 6, http://forumakad.pl/archiwum/2001/06/artykuly/14-studencki_ruch_naukowy.htm (data dostępu: 10.03.2016).
- Szafraniec K., 2011: *Młodzi 2011*. Warszawa: Kancelaria Rady Ministrów.
- Szafraniec K., 2012: *Dojrzewający obywatele dojrzewającej demokracji*. Warszawa: Instytut Obywatelski.
- Sztompka P., 2014: *Uniwersytet współczesny: zderzenie dwóch kultur*. W: P. Sztompka, K. Matuszek, red.: *Idea uniwersytetu. Reaktywacja*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Szkoły wyższe i ich finansowanie 2013, 2014*. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Śliz A., Szczepański M.S., 2014: *Od Akademii do Uniwersytetu XXI wieku*. W: A. Śliz, M.S. Szczepański, red.: *Dostojny Uniwersytet?* Warszawa: Oficyna Naukowa.

Źródła internetowe

Głowacka E., *Ekologia informacji — sposób na choroby informacyjne?*, http://konferencja.biblio.cm.umk.pl/fileadmin/pelne_teksty/nowy__ekologia_inf..doc (data dostępu: 10.03.2016).

Oficjalna strona internetowa Kolegium ISM UŚ: <http://ism.us.edu.pl/bank-problemow-niejednorodnych> (data dostępu: 10.03.2016).

Oficjalna strona internetowa programu StRuNa: <http://www.struna.edu.pl/o-strunie.html> (data dostępu: 10.03.2016).

Oficjalna strona internetowa UMCS: <http://www.umcs.pl/pl/aktualnosci,5910,konferencja-universytet-wczoraj-i-dzis,15517.htm> (data dostępu: 10.03.2016).

Oficjalna strona internetowa Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach: <http://student.us.edu.pl/wykaz-organizacji> (data dostępu: 20.06.2015).

Uniwersytet Zaangażowany. Profil na portalu Facebook: <https://www.facebook.com/universytet.zaangazowany> (data dostępu: 10.03.2016).

Strona internetowa: <http://web.archive.org/web/20151013200019/http://uwtoniefirma.org/> (data dostępu: 10.03.2016).